

psychology. A brief abstract of lectures]. Nizhnij Novgorod,

12. Yuximik, Yu.V. (1990). *Associativnost' formirovaniya xudozhestvennogo obraza*. [Associativity form an artistic image] Kyiv, Lybid.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КИРИЧЕНКО Олена Іванівна – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва та дизайну Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: проблеми класичного і сучасного образотворчого мистецтва, дизайну та

культурних процесів, естетичне сприйняття архітектурного образу та проблеми міської культури, освітні процеси.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KIRICHENKO Helena Ivanovna – Ph.D., Associate Professor of Art and Design Kirovograd State Pedagogical University named after.

Circle of scientific interests: problems of contemporary fine art, design and cultural processes, architectural aesthetic perception of the image and the problems of urban culture, educational processes.

УДК 78 (075.8)

МОЖАЙКІНА Надія Семенівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та методики постановки голосу
факультету мистецтв Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова.
e-mail: moghaikina-l@ukr.net.

**ТВОРЧА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ОБРАЗУ ЮРОДИВОГО В ОПЕРІ
«БОРИС ГОДУНОВ» І. С. КОЗЛОВСЬКИМ**

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Гарне виконання можна вважати синонімом до слова «творчість». І лише від виконавця залежить чи зробить він музичний твір піднесеним або, навпаки, примітивним і нецікавим. Саме індивідуальне трактування твору виводить виконавську діяльність на творчий рівень.

Як зазначає А. Карпенко: «Цілісність авторського задуму безпосередньо пов'язана з часо-простором виконавської інтерпретації, де явище набуває нових суб'єктивних характеристик. На його реалізацію впливають харизма виконавця, його т. з. психомоторика, креативність, режисерське чуття, вміння прочитати партитуру не тільки з боку композитора, а й відносно себе тощо. І лише за цієї умови реалізується означений комунікативний ланцюг у всій його повноті – від авторського задуму до його глибокого розуміння слухачем через суб'єктивні переживання виконавця» [1, с. 242].

Слушною є думка О. Є. Старовойтової, яка зазначає, «що у практичній роботі з майбутніми співаками все частіше насторожує інертність мислення виконавців, пасивність у спілкуванні з матеріалом твору, що виконується, відсутність самостійності та ініціативи виконавця в роботі над вокальним та сценічним образом, невміння працювати над твором у цілому» [2, с. 60].

Створення власного унікального вокального образу не можливе без вивчення

такого образу, створеного видатними вітчизняними та зарубіжними співаками. Відтак, варто звернути увагу на творчу інтерпретацію вокальних образів, створених видатним українським співаком І. С. Козловським.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальними дослідженнями в галузі вокальної педагогіки та вокального мистецтва (виконавства) займалися вітчизняні та зарубіжні вчені, такі як: Д. Аспелунд, В. Багадуров, Л. Дмитрієв, М. Микиша, В. Морозов, Р. Юссон та інші. Однак, питання вокальної інтерпретації залишаються актуальними і на даний час.

Метою статті є вивчення та проведення художньо-виконавського аналізу інтепретації вокального образу Юродивого в опері «Борис Годунов» І. С. Козловським.

Виклад основного матеріалу дослідження. Творчість Івана Семеновича Козловського реалістична і глибоко національна. Вокальна школа, як відомо, завжди ґрунтувалася на поєднанні високої ідейності й змістовності музики, її правдивості й реалістичності, глибокого, органічного зв'язку з народом, його музичною і пісенною творчістю, у сполученні з високою професійною майстерністю.

Для виявлення естетичної основи своєї творчості І. С. Козловський використовує безмежні можливості, закладені в його голосі, йому властива своєрідність інтонування,

бездоганна чистота і точність. Він мав голос незвичайного характерного тембру, великого динамічного діапазону.

Адже не сила голосу є вирішальним чинником для сприйняття. Головне – це динамічний діапазон і темброву виразність. Саме через темброву виразність свого голосу І. С. Козловський і розкриває глибину образу Юродивого.

Відмінне володіння кантиленою, м'якість, легкість і задушевне тепло, закінченість музичної фрази та артистичність, які були в співі Івана Семеновича, є результатом його великої роботи над собою, над розвитком тих якостей, якими так щедро наділила його природа. Його голос найтонший інструмент, виразне звучання якого відрізняється дивовижною рівністю у всіх регістрах. Ця рівність, відсутність будь-якої штучності й натиску при виконанні, чіткість дикції йдуть від правильного природного звукоутворення. Невимушений, широким потоком звук, що ллється, захоплює та дивує слухача своєю невичерпністю. Він володіє багатьма властивостями, характерними для вокальної культури.

Безсумнівним творчим успіхом слід вважати створений І. С. Козловським образ Юродивого в опері «Борис Годунов» М. П. Мусоргського. До цієї ролі Іван Семенович поставився з величезною відповідальністю. Він прекрасно знав, яке велике значення надавав образу Юродивого О. С. Пушкін, як ревниво оберігав він у своїй трагедії сцену з Юродивим від цензури і нападів реакційної критики. О. С. Пушкін так писав П. А. Вяземському про сценічну постать Юродивого: «Хоч вона й у гарному дусі написана, та ніяк не міг сховати всіх моїх вух під ковпак Юродивого, стирчать!».

Говорячи про Юродивого, насамперед треба відзначити, що в цьому образі І. С. Козловський зумів помітити ту історичну правду, без якої, на перший погляд, скромна у вокальному та ігровому відношенні роль могла б залишитися непоміченою.

У характеристиці Юродивого, на нашу думку, необхідно зупинитися на тому, що багато хто виконував роль Юродивого, але ніхто з попередників І. С. Козловського в цьому образі не досягав настільки великої художньої цілісності й виразності. У їхньому трактуванні Юродивий – постать, що стоїть над народом, він не зливається з ним, а іноді навіть виринає із драматичного розвитку дії. Голос Юродивого не передавав волі народної і його дум. І. С. Козловський, маючи витончену музичну культуру і глибоко відчуючи музику, проникає у таємні глибини свого персонажу, ніби переселяючись у нього. Він у цій ролі найясніше розкриває глядачеві насамперед погляд самого М. П. Мусоргського

на царя – причину народних бідувань. Він не стоїть непорушним над народом, оточений ореолом «святості» провидець, він виразник народної скорботи.

Тому, невелика епізодична роль Юродивого піднята І. С. Козловським на вищу художню висоту. Сила художнього впливу та дохідливість створеного актором образу полягає у тому, що він іде від показу і вираження позитивних якостей людської істоти, від показу свого народу, від близькості до нього, від прагнення бути зрозумілим народом і донести до нього свій творчий задум.

У І. С. Козловського Юродивий не тільки показник артистичної інтуїції, що привела до правильного розуміння характеру і знайдення правильного малюнка для цієї трагічної людської постаті. Юродивий – живий історичний портрет. Створений ним образ нагадує галерею образів з історичного минулого Росії – блаженних, калік-перехожих, убогих людей, жебраків, з моторошною правдивістю відображених у живописі художників-реалістів: І. Ю. Рєпіна, І. М. Прянишникова, В. М. Максимова і, зокрема, – у геніальній картині В. І. Сурикова «Бояриня Морозова». Портретну деталь тут використано як відправний момент для створення сценічного образу (характеру) героя.

У артиста Юродивий злитий на сцені з живим народом, він розділяє його страждання і є учасником цієї історичної драми, про яку розповідає М. П. Мусоргський у своєму геніальному творі. Радість народна – його радість. Біль народний – його біль. Відчуючи за собою народ, підтримку і захист, він безбоязно говорить цареві Борису в очі всю гірку і страшну правду.

Сцена занурена в півтемряву. Слабко мерехтливі вогники у вікнах. Біля храму бідно одягнений, виснажений, стримуючий свою ненависть до Бориса, голодний люд. З появою Юродивого сцена набуває ще більшої напруги. Незважаючи на пізню осінь, Юродивий напівроздягнений, на шиї в нього вериги. На його схудлому обличчі сяють незвичайні очі, які змінюють свій вираз, притягують до себе своєю дитячою правдивістю і глибокою скорботою. Ця знедолена людина глибоко страждає, передчуваючи нещастя рідної землі. Серед тиші, що настала, чути його тихий безжиттєвий голос.

Звертають на себе увагу скорботні інтонації оркестрового супроводу, що погойдуються, підкреслюють страшну долю цієї людини. Непевно вимовляє він слова: «Будет ведро, будет месяц, будет ведро...».

Вся його музична характеристика заснована на інтонаціях народних голосів і плачів. Юродивий співає тужливу безглузду

пісеньку «Месяц едет, котенок плачет, Юродивый, вставай, богу помолися». Співає її І. С. Козловський надзвичайно. І основна якість тут голосу – це значущість і глибина.

Важливо відмітити, що скарзі Юродивого М. П. Мусоргський додав відтінок дитячої наївності й нехитрої простоти, що відповідає уявленню народу про юродивого, як беззахисну, блаженну, чисту душею людину.

Для пісні Юродивого І. С. Козловський знаходить особливе темброве забарвлення своєму голосу, у якому відчувається якась безжиттєвість, відчуженість і байдужість. Наскільки незвичний зміст слів пісні й незвичний сам вид Юродивого, настільки ж не по мирському, незвично звучить і його голос.

По-дитячому довірливо, наївно і радісно звучить у І. С. Козловського речитативна фраза: «А у меня копеечка есть», відчувається хвалькувата нотка. У цій фразі М. П. Мусоргський гранично наближається до інтонацій розмовної мови.

Але раптово Юродивий жалібно скрикує: «А, а! Обидели Юродивого! Отняли копеечку!». Козловський знову знаходить новий нюанс для плачу. Він змушує відчути розпач Юродивого, так жорстоко скривдженого злими хлопчиськами.

Далі варто згадати картину дії. Із храму Василя Блаженного показується царський хід. Оточений боярами, риндами і ліхтарниками, у шитій золотом шубі й такої ж шапці наближається Борис. Контраст золота, парчі та руб'я робить цю картину по своїй виразності воістину приголомшливою.

Народ, побачивши царя, ставши на коліна і простягаючи руки, просить хліба. Починається цей хор зовсім тихо, із проханням милостині, хліба «Христа ради», потім виростає в трагічний лемент, у якому вся непозбуття біда голодного люду. Цар із своїм почтом зупиняється. Голоси поступово стихають, тільки Юродивий продовжує гірко плакати. Цар Борис запитує, про що плаче Юродивий. Той розповідає государеві про те, що погані хлопчиська його скривдили, відняли копійчку і просять: «Вели-ка их зарезать, как ты зарезал маленького царевича». Цими словами Юродивий висловлює Борисові щиру думку народу про нього як про царя-вбивцю. На тлі подій, пов'язаних з життям Бориса Годунова, зміст копійчки в прекрасному виконанні І. С. Козловського виростає до розмірів трагедії цілого людського життя.

Голос Івана Семеновича звучить, як кришталь, – чисто і проникливо. Дикція настільки виразна, що зрозуміла буквально найменша інтонація.

Борис зі скорботою вимовляє:
- Молись за меня блаженный!

Сцена досягає кульмінації, коли після короткого спалаху сильного хвилювання і

переляку «Николка», зненацька розтягуючи слова, повільно, чітко вимовляє: «Нет, Борис, нельзя, нельзя молиться... – невелика пауза, але напружено-тривожна і І. С. Козловський додає: – за царя Ирода». І ніби у виправдання сказаному, для того, щоб переконати Бориса, додає впевнено і спокійно, чистим і прозорим голосом: «Богородица не велит».

У вимовлених вустами блаженного словах, що нагадують цареві про його злочинність, вкладено глибокий соціальний зміст.

Особливу увагу необхідно звернути на те, що Юродивий–Козловський так змінює у тембровому і психологічному відношенні свій голос, що важко зрозуміти, як можна так забарвити звук. Яка творча фантазія! Яка глибина перевтілення має бути в артиста.

Цар іде, а на тлі безнадійно тужливої і скорботної оркестрової теми чути той самий безтурботний, чистий голос Юродивого: «Лейтесь, лейтесь, слезы горькие, плач, плач, душа православная... Скоро враг придет и настанет тьма, темень-темная, непроглядная...»

Цю пісню І. С. Козловський виконує з надзвичайною силою і проникливістю. Його інтонації, сповнені внутрішнього болю, немов розідрані на клапті, змушують нас відчути весь трагізм.

Образ Юродивого, що втілює страждання, скорботу і пошуки правди на землі, геніально виражений у музиці М. П. Мусоргського. Дивовижно тонко проникає І. С. Козловський у трагічну сутність цього образу. В сцені, яка триває всього кілька хвилин, артист у своїй звуковій палітрі знаходить найтонші відтінки, послідовно проводячи основну лінію. Як контрастно звучать забарвлення інтонацій, коли Юродивий звертається до злиденної дівчорі і до царя. А коли величезна сцена перетворюється на охоплену пожежею нічну Москву, раптом десь у височині виникає звук глибокий і трагічний, чистий і сильний. Він домінує над звуком дзвонів, виражаючи крик народу, його горе і скорботу. Все в цій сцені сповнене такою бездонною глибиною, такою правдою життя (і правдою мистецтва), які піднімають цю роль на рівень найвищої трагедійності. Створюється надзвичайний за своїми масштабами художній образ як виразника народного горя і народної скорботи.

Фінальна картина після великої народної сцени закінчується вступом у Москву Лжедмитрія. Сцена порожня, і тільки на купі уламків, одягнений у лахміття, скорчився жебрак, який повторює свої голосіння. Його фігурка здається малесенькою. Але раптом вона починає рости, перетворюючись на центр усієї події. – Юродивий! Що він, плаче? Ні, він співає, співає слабким голосом: «И настанет тьма, темень-темная, непроглядная ...». У словах учувається щось більше. На

найніжнішому «піано» закінчує свою пісню Юродивий. Точніше сказати, спів його не кінчається, а припиняється, ніби розтанувши у повітрі. Остання нота, взята Юродивим – Козловським «піанісимо», звучить майже невловимо, на ледь помітному диханні, достатньому лише для того, щоб звуки знайшли плоть і були чутими, вона, як світла зірочка, не гасне в наступаючому морозі.

Можна сказати, що партія Юродивого, виконана І. С. Козловським, являє собою вищий ідеал натхненного, що йде із глибин серця, та технічно бездоганного співу, ідеал цей перевершити неможливо. До вирішення цієї партії, цього образу Іван Семенович підійшов філософськи з глибоко психологічним опрацюванням.

Образ, створений І. С. Козловським із незрівнянною силою, став у його виконанні великим вираженням «долі народної», голосом народу, криком його страждань, судом його совісті.

Коли слухаєш І. С. Козловського в Юродивому, починаєш помічати гнучку виразність його слухняного голосу. Запам'ятовується надзвичайна легкість, з якою він переборює малюнок мелодії, написаної у досить високій теситурі.

Сила впливу цього образу у виконанні І. С. Козловського – у винятково перекональному завершенні музично-драматичного розкриття народної теми опери. Юродивий у виконанні І. С. Козловського виріс у найсильніший образ – образ-символ.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Поняття «інтерпретація» походить від латинського слова «interpretatio», що означає тлумачення, трактування, розкриття змісту. В галузі музичного мистецтва інтерпретацією називають варіантну множинність індивідуального прочитання і виконання музичного твору, що розкриває його ідейно-образний зміст [3, с. 289]. У процесі підготовки майбутніх співаків, педагогів-вокалістів та вчителів музики варто особливу увагу звертати на творчу інтерпретацію вокальних творів вітчизняними та зарубіжними співаками. Зокрема, необхідно приділити велику увагу творчості Івана Семеновича Козловського та створеним ним вокальним образам.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Карпенко А. Аспекти цілісності виконавської інтерпретації камерно-вокальних циклів (на прикладі романсів для високого голосу на слова Т. Г. Шевченка Левка Колодуба) / А. Карпенко // Українське музикознавство – 2013. – Вип. 39. – С. 242–256.
2. Старовойтова О. Є. Художньо-виконавський аналіз музичного вокального твору в системі професійної підготовки естрадних співаків / О. Є. Старовойтова // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2009. – №7 (170). – С. 60–64.
3. Холопова В. Н. Музыка как вид искусства: учеб. пособие. – СПб.: Лань, 2000. – 320 с.

REFERENCES

1. Karpenko, A. (2013). *Aspekty tsilisnosti vykonavskoi interpretatsii kamerno-vokalnykh tsykliv (na prykladi romansiv dlia vysokoho holosu na slova T. H. Shevchenka Levka Koloduba)*. [Aspects of integrality of performing interpretation of chamber-vocal cycles (based on examples of romances for high-pitched voice on the words of T. G. Shevchenko Levko Kolodub). Kyiv. Ukrainian music science.
2. Starovoytova, O. E. (2009.) *Khudozhno-vykonavskiy analiz muzychnoho vokalnoho tvoruv v systemi profesiinoy pidhotovky estradnykh spivakiv*. [Artistic-performing analysis of musical vocal work in the system of professional training of pop singers]. Lygansk.
3. Kholopova, V. N. (2000). *Music as a type of art: study guide*. [Muzyika kak vid iskusstva: ucheb. Posobie]. Saint Petersburg.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

МОЖАЙКІНА Надія Семенівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри теорії та методики постановки голосу факультету мистецтв Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх педагогів-вокалістів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

MOGHAIKINA Nadezhda Semenivna – candidate of pedagogical Sciences, associate Professor, Professor, Department of theory and methodology of voice training for the faculty of arts of the National pedagogical University named after N. Drahomanov.

Circle of research interests: professional training of the future teachers of singers.